

© författarna 2020

Digitalt läsexemplar av artikel ur
I Pallas Athenas huvud: Hundra år av humaniora
red. Henrik Rahm et al.

Göteborg & Stockholm: Makadam förlag, 2020

ISBN 978-91-7061-277-0

Skrifter utgivna av Vetenskaps societeten i Lund nr 98 (ISSN 0347-1772)

www.makadambok.se

Humaniora i tanken

Tankesmedjan Humtank i går, i dag och i morgon

MARIE CRONQVIST & ISAK HAMMAR

På sätt och vis var det passande att idén om att skapa en tankesmedja för humaniora lyftes första gången 2012. Året innan hade Svenskt Näringsliv givit ut en uppmärksammas skrift i vilken det argumenterades för att staten borde styra studenter bort från olönsam humaniora. Humtank blev en del av den mobilisering som skedde till följd av angreppet. 2014 sjösattes Humtank, då med tolv lärosäten som medlemmar. I dag, sex år senare, är Humtank en etablerad aktör i det forskningspolitiska landskapet vars verksamheter griper in i en rad sfärer, inklusive offentlighet, utbildning och politik. Så hade det emellertid inte behövt bli. Andra vägval hade varit möjliga.

Varför behövs egentligen en tankesmedja för just humaniora? Varför behövdes Humtank 2014 och hur har behovet förändrats under de sex år som gått? Vilken roll kan Humtank spela i morgon och i en överskådlig framtid? Dessa tre perspektiv ska vi nu ta oss an från våra respektive blickpunkter och på så vis belysa vad vi ser som värdet och funktionen av en humanistisk tankesmedja.

2014: att formulera problemet

”Konsten att strula till ett liv”. Så löd rubriken på den numera ökända rapport från 2011 signerad Svenskt Näringsliv som kan sägas vara ett av flera incitament till den diskussion som ett par år senare resulterade i grundandet av tankesmedjan Humtank. I rapporten talades det om problemet med att studenter läste ”utbildningar utan säker framtid” och att de irrade sig fram i ett högskolesystem som var mer en arbetsmarknadspolitisk åtgärd än ett effektivt utbildningssystem. Värst ställt var det med gruppen humaniorastudenter, som inte bara var ålderstigen och riktninglös, utan framför allt ett samhällsekonomiskt bottenapp med sina ”nöjesstudier” och ”hobbykurser”. I rapporten excellerade den ekonomistiska *new public management*-prosan med ord som

*Varje samhällsfråga har
en humanistisk dimension.
Så lyder tankesmedjan
Humtanks motto.*

genomströmning, studentproduktion och utbildningsavkastning. Rapporten blev förstas sönnerkritiserad, inte minst från högskolesektorn och på tidningarnas debattsidor. Men den hade den förtjänstfulla effekten att den gav bränsle till en nytändning för humanioradebatten i Sverige. Framför allt var den en av flera bilder mot vilka en positiv mobilisering för humaniora avtecknade sig under första hälften av 2010-talet. Tonläget var delvis annorlunda än i samband med tidigare vågor i debatten om humanioras nytta. Humanisternas vanliga försvarsposition ersattes med försök att formulera konstruktiva förslag på och idéer om de humanistiska ämnenas roll och betydelse för samhällsutvecklingen.

En krets i vilken det tidigt rörde sig var den grupp som utgjordes av Sveriges humanioradekaner. På ett nationellt möte 2012 föddes idén om att starta en tankesmedja med namnet Humtank och tre dekaner kom att bli drivande i arbetet: Per Olof Erixson från Umeå universitet, Lynn Åkesson från Lunds universitet och Peter Aronsson från Linnéuniversitetet. I deras vision skulle Humtank vara starkt proaktiv, närmast aktivistisk, och utrustad med vilja och kraft att på allvar sätta agendan. Oroväckande signaler hade samtidigt inhämtats från andra nordiska länder, främst Finland och Danmark, där nedskärningar av humaniora redan planerades – och senare genomfördes (i Danmark under den eufemistiska rubriken ”dimensionering”).

Dekantrion bestämde tidigt att de inte själva skulle hamra i denna tankesmedja, utan i stället utse en representant från i samarbetet ingående lärosäten, en yngre forskare med engagemang för samverkan och för humanioras ställning i samhället. Tolv lärosäten från Luleå i norr till Lund i söder valde i detta inledande skede att delta i satsningen och ställde upp med finansiering av vardera en tioprocentig tjänst. I övrigt fanns få fastställda direktiv eller föreskrifter, utan verksamheten skulle utformas av de personer som skulle komma att ingå i smedjan. Den enda ledstjärnan var att Humtank i så stor utsträckning

som möjligt skulle undvika gnäll, självömkan och offerkofta och i stället gripa sig an utmaningar – eller, om så behövdes, galna utspel från Svenskt Näringsliv och andra – med en konstruktiv inställning, en rak rygg och en visshet om humanioras värde.

För de tolv forskare som började arbeta under våren 2014 kom bristen på arbetsbeskrivning att innebära lika delar frustration och frihetskänsla. Mycket tid gick åt att hitta formerna och lära känna varandra. Skillnader i politiska åskådningar var något som fick hanteras, och detta gällde såväl utom som inom Humtank. En insikt var att många tycktes förknippa Humtank, och för den delen humaniora generellt, med ett vänsterperspektiv. Ordet tankesmedja vållade också inledningsvis lite huvudbry, och ovanan kring tankesmedjan som arbetsform kom till uttryck i att diskussionerna till en början mer liknade forskningsseminarier än arbetsmöten där beslut om aktiviteter och strategier kunde tas.

Vad är kärnan i humaniora? Hur ska humaniora definieras? Diskussionerna om dessa stora frågor tenderade att ständigt stranda i Humtank-mötena. Inbördes olikheter kom upp till ytan, och ramarna för humaniora som en i första hand organisatorisk och administrativ konstruktion blev synlig. En väg ut ur denna problematik fanns i det betydelsefulla inlägg i diskussionen om humaniora som givits ut redan något år tidigare av Anders Ekström och Sverker Sörlin i boken *Alltings mått. Humanistisk kunskap i framtidens samhälle* (2012). Med utgångspunkt i vad de kallade en integrativ humaniora, en tvärvetenskaplig kunskapskultur i takt med sin tid, lyfte de bland annat fram några vetenskapliga gränsområden i vilka en angelägen humanistisk forskning kan och bör verka: medicinsk humaniora, miljöhumaniora och digital humaniora. Ekströms och Sörlins argumentation kom att bli viktig för Humtanks utveckling i riktning mot att adressera de stora samhällsutmaningarna, men också insikten att humaniora kan ingå i tvärvetenskapliga forskningskonstellationer långt utanför de egna leden. Det var alltså ett slags insikt om att humanioras möjligheter låg – och ligger – i själva praktiken att anlägga humanistiska perspektiv på angelägna samhällsfrågor.

Ett sätt att beskriva Humtanks första period 2014–2017 är att den präglades av stark mobilisering och arbetslust, men samtidigt brottades med problem av både intern och extern art. Det tog tid att hitta fungerande arbetsformer i smedjan, men det tog också tid att artikulera vad som faktiskt var angelägna utmaningar och möjligheter för svensk humaniora. Vilka roller ville vi att humaniora och humanioraforskare skulle spela i framtiden?

Humtank på tröskeln till 20-talet

Om Humtank under de första tre åren sökte och småningom hittade sin roll och funktion, kom 2017 att delvis handla om att förvalta och utveckla det som skapats. För första gången skrevs stadgar och arbetsformer ner. För nya medlemmar var detta som att hoppa på ett tåg i farten. Verksamhetsområden var definierade, framtida uppgifter fördelades och samtalsklimatet var harmoniskt och engagerat på samma gång. Viljan att slå igenom mediebruset och bli en respekterad aktör var fortfarande närvarande i interna diskussioner, och olika reklamkampanjer för humaniora diskuterades flitigt.

Det vaktombyte som skedde under 2017, då många av tankesmedjans ursprungliga och sammansvetsade ”grundare” klev av, innebar både utmaningar och möjligheter. Dessutom hoppade två lärosäten av samarbetet och fem nya anslöt. Humtank formas av dess medlemmar och deras ambitioner, och varje generation måste sätta sin prägel. Men eftersom maskineriet var väloljat vid det här laget (och en del av den första generationen var kvar under en tid), kom det att handla om att förvalta de verksamhetsområden som etablerats. Humtankpriset var ett sådant, framträdanden under Almedalen och på bokmässan i Göteborg två andra. Dessa aktiviteter hade tagits fram i samarbete med en reklambyrå och syftade i mångt och mycket till ”branding”.

Det blev efterhand tydligt att den första generationen, om än med viss fördröjd effekt, lyckats väl med arbetet att etablera Humtank som aktör i det högskolepolitiska landskapet. Framför allt märktes det av att smedjan nådde ett av sina huvudmål: att bli kontaktad i stället för att vara den som kontaktar. Som svar på frågan om vad som förändrats mellan 2014 och 2020 kan rollen som forskningspolitisk aktör lyftas fram, hur den gått från ambition till realitet. Här ligger också en av Humtanks viktigaste funktioner 2020.

En annan aspekt som har förändrats under sex år hör samman med denna funktion. Det tycks uppenbart att det i dag finns helt andra – positiva – förväntningar på vad humaniora kan bidra med i samhället. Om diskursen då, lite förenklat, präglades av samhällsekonomisk misstro, kan man i dag i stället identifiera en syn på humaniora som nödvändig och efterfrågad. Tydligast märks detta kanske i forskningspropositionen *Kunskap i samverkan* från 2016, där man kan läsa att humanistisk (och samhällsvetenskaplig) forskning ”bidrar väsentligt till en ökad förståelse av samhället och dess utmaningar och kan bidra till att finna lösningar på dessa” (s. 26). Vidare beskrivs denna forskning med en snarlik formulering som ”en viktig kunskapsbas för att finna lösningar på vår tids stora problem och utmaningar” (s. 93). Att humaniora betraktas som en del av samhällspusslet märks också av formuleringar som att det sällan har varit ”viktigare än nu att medicinska, naturvetenskapliga och

tekniska landvinningar kopplas samman med forskning och kunskap inom samhällsvetenskaperna och humaniora för att möta de samhällsutmaningar vi står inför” (s. 22).

Sådana formuleringar går stick i stäv med den slentrianmässiga föreställningen om humaniora som samhällsfrånvänt. Även om inte alla humanister är lika förtjusta i betonandet av samhällsutmaningar som verksamhetens mål och mening tillskrivs ofrånkomligen humaniora härvid en utvidgad samhällsroll. Den positiva diskursen ekar också i Vetenskapsrådets forskningsöversikt för humaniora och samhällsvetenskap från 2019 som konstaterar att ”allt fler inser vikten av humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning för att komma till rätta med dagens samhällsutmaningar” (s. 10). Man hoppas förstås att påståendet stämmer. En viktig funktion som Humtank fyller i dag är att kunna ta taktpinnen i att möta dessa förväntningar och genom initierad reflektion och diskussion fortsätta att bidra till ett integrativt tänkande där humaniora ingår i ett helhetsperspektiv på vetenskap. Det, om något, kommer att stärka humaniora och skapa förutsättningar för en fortsatt samhällsroll.

Även på andra, för humanister mer oväntade, håll kan man skönja det nya tonfallet. Handelshögskolans rektor Lars Strannegård skrev i samband med kritiken mot Skolverkets förslag att slopa studiet av forna civilisationer i kursplanen i historia för grundskolan hösten 2019 att det var ”svårt att föreställa sig en mer otidsenlig hållning än uppfattningen att klassisk humaniora inte är relevant för framtiden” och kopplade samman humanistiska studier med ord som konkurrenskraft, anställningsbarhet och innovationsförmåga (*Dagens Nyheter* 2/10 2019). Inlägget rimmar synnerligen väl med argument som förts fram av Humtank i en rad rapporter. I vår tredje rapport, med det passande namnet *Den ljusnande framtid*, pläderade vi för att humanisters anställningsbarhet bör omprövas och att en sakkunnig och ansvarsfull implementering av arbetslivsanknytning inom humanistiska utbildningar kan öppna för nya möjligheter på arbetsmarknaden. De breda kompetenser som behövs för en framtida, föränderlig arbetsmarknad är just sådana som humanister tränas i, vilket också betonats av Lunds universitets rektor Torbjörn von Schantz i ett blogginlägg hösten 2019.

Det unika med Humtank är det långsiktiga gemensamma arbetet. Vi har möjligheten att verka i sammanhang som är stängda för enskilda humanister. Att genom författande av rapporter lyfta mer komplicerade frågor i förhållande till humanioras förutsättningar är därför en av Humtanks viktigaste aktiviteter. Den första rapporten släpptes 2016 och lyfte problemet med den låga studentpengen för humaniora. Rapporten fick genomslag och dök till och med upp i en motion i riksdagen. Även den andra rapporten plockades upp i offentligheten och anfördes i en artikel i *Dagens Industri* som pläderade för

att ”de färdigheter som studenter på bra humaniorautbildningar tillägnat sig – förmåga att tänka associativt, förstå kontext och inta olika perspektiv – är ovärderliga i en digital ekonomi” (*Dagens Industri* 10/8 2018). Sedan dess har Humtank släppt rapporter om humanioras möjligheter på arbetsmarknaden, om nya former för humanistiska utbildningar och om humanistisk samverkan. Just den sistnämnda rapporten, nummer fem i ordningen, illustrerar på ett tydligt sätt värdet av att kunna lyfta relevanta högskolepolitiska frågor också utanför debattsidorna. Rapporterna tillåter djupgående analys, samtidigt som det går att presentera resultaten i en lättillgänglig och tilltalande form, som såväl beslutsfattare som journalister, studievägledare och kommunikatörer kan ha nytta av.

En tankesmedja för framtiden

Det finns mycket som talar för att humaniora kommer att bli allt viktigare i framtiden. Vi kan nämna en rad humanistiska områden som pekar i sådan positiv riktning. Hösten 2019 beviljade Knut och Alice Wallenbergs stiftelse 660 miljoner kronor till humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning om artificiell intelligens (WASP-HS), efter att just humanioras betydelse för AI varit en återkommande debattpunkt i offentligheten både nationellt och internationellt. Likaså kan vi peka på de nya fält som Anders Ekström och Sverker Sörlin lyfte fram, humaniora med koppling till miljö, medicin och digitalisering, som nya vetenskapliga områden med siktet inställt på framtidens frågor.

Vi är övertygade om att Humtank har en fortsatt viktig roll att spela i att befästa en positiv diskurs genom att visa på humanioras samhällsrelaterade funktioner. Kanske kommer denna del av uppdraget – att bilda opinion kring humanioras värde – att bli allt mindre allteftersom dessa olika samhällsvärden blir mer självklara. Kommer Humtank då fortfarande att behövas? På ett sätt vore ju målet att Humtank i framtiden slår in öppna dörrar – att alla redan är övertygade om humanioras betydelse för samhällsutvecklingen. Ungefär som om det i dag skulle finnas ett Medtank, eller Naturtank, som bestämt – men helt i onödan – hävdade vikten av medicin eller naturvetenskap. Klart det är nyttigt. Klart det är värdefullt. Det behöver knappast sägas.

Humtank skulle förstås fylla en viktig funktion även i ett sådant samhällsklimat, inte minst för att de humanistiska ämnena utgör ett så vitt och spretigt fält. Humtank behöver bejaka alla delar av detta spektrum, från den klassiska humanistiska bildningsresan till den digitala, tvärvetenskapliga samverkansplattformen. I denna bredd ligger garanten för humanioras framtida vitalitet och betydelse.

Anmärkning: Humtank är en tankesmedja för humanistisk forskning och utbildning och ett unikt samarbete mellan 15 av landets högskolor och universitet. Syftet är att stärka humanioras position såväl i offentligheten som i högskolepolitiska förhandlingar och att visa på de humanistiska ämnens samhällsrelevans. Författarna av denna artikel har båda varit Lunds universitets representant i tankesmedjan – Marie Cronqvist under uppstartsfasen 2014–2017 och Isak Hammar från 2017 och framåt.